

ningen af middelalderen dominerende tanke om mandebod i den danske retpleje.

Hvis man lader de otte bidrag passere revue, når man til et blandet resultat. De fleste bidrag befinder sig i almindelighed på et højt fagligt niveau, og flere leverer pionerarbejde på deres felt. De enkelte bidrags forskellige omfang vidner dog også om forskellige synsvinkler, og man står tilbage med en følelse af faglig fragmentering. Den her præsenterede forskning er langt fra den gamle tyske forsknings enhedskarakter. Det er på den ene side en god ting, fordi man på den måde undgår (nationalistiske) præmisser, men på den anden side mangler der også en vis indre sammenhæng mellem de enkelte forskningsbidrag, for slet ikke at tale om en syntese. På flere områder er der snarere tale om etapesejre, og man må se, hvor lang tid det vil tage forskningen at vove et generelt overblik på dette vigtige område.

Carsten Jahnke

| JOHN BERGSAGEL, DAVID HILEY & THOMAS RIIS (RED.): *Of Chronicles and Kings. National Saints and the Emergence of Nation States in the High Middle Ages* (Danish Humanist Texts and Studies, 52), Museum Tusulanum Press / The Royal Library, København 2015, 335 s., 398 kr.

Det vil måske forekomme småligt, men det må dog være en rimelig forbrugervejledning at indlede denne anmeldelse med at gøre opmærksom på, at indholdet af denne antologi har meget lidt at gøre med det, som titel og undertitel stiller i udsigt. Kun en enkelt artikel, Eric Christiansens indledende essay „The Difficulty of Composing Patriotic History in the Twelfth Century: An Essay on Essays“ (s. 11-21), fokuserer primært på krøniker, og det er også det eneste bidrag, som eksplicit beskæftiger sig med det patriotiske (ikke nationale!) aspekt af det tidlige 1100-tals historieskrivning. Endda er pointen, at periodens intellektuelles orientering mod den universelle frelseshistorie gjorde det umuligt at give det patriotiske (endsige det nationale) en strukturerende rolle i fremstillingerne. Konger er heller ikke specielt fremtrædende i antologien, idet de hovedsagelig bliver behandlet i det omfang, de som helgener blev genstand for liturgisk kult. Da redaktørerne ikke har forsynet antologien med hverken indledning eller konkluderende betragtninger, forbliver denne inkongruens mellem titel og indhold uden forklaring.

Faktisk udspringer antologien af et symposium, som fandt sted på Det Kongelige Bibliotek i København i oktober 2012 i forlængelse af bibliotekets udgivelse i facsimile af det håndskrift i Kiels Universi-

tetsbibliotek, som er det eneste bevarede vidnesbyrd om liturgien for Knud Lavard i middelalderen og navnlig den tilhørende musik.¹ Den sidste del af antologien består da også af artikler om helgendyrkelse, liturgi og navnlig liturgisk musik, et felt, hvor nærværende anmelder desværre ikke kan påberåbe sig nogen synderlig kompetence. Flere af disse artiklers forfattere gør et behjertet forsøg på at knytte an til antologiens angivelige tema, men kun i ét tilfælde bliver det til mere end en påklistret reference, nemlig i Owain Tudor Edwards' artikel „Last Man Standing„: St David of Menevia“ (s. 293-319). Her er fokus imidlertid ikke så meget på middelalderen som på den rolle, Sankt David kom til at få som nationalt symbol og samlingsmærke for Wales og waliserne i 1800- og 1900-tallets genopvækkelse af Storbritanniens keltiske minoriteters selvbevidsthed, sprog og kultur. I mangel af dybere indsigt vil anmelderen i øvrigt kun fremhæve Roman Hankeln's fund i det svenske Riksarkiv af et 1400-tals håndskriftfragment med brudstykker af noderne til den i øvrigt tabte liturgiske musik for Sankt Knud Konge.²

Blandt de i snævrere forstand historiske bidrag argumenterer Kurt Villads Jensen ikke overraskende, men med nogen rimelighed for at se Knud Lavards politik som hertug af Slesvig og obodrittisk fyrste i lyset af det tidlige 1100-tals korstogsideoogi („Creating a Crusader Saint: Canute Lavard and Others of that ilk“, s. 51-72). En fornøjelig krølle på artiklen er fundet af librettoen til en opera, hvormed jesuitterne i det tyrkertruede Wien i 1600-tallet fejrede Knud Lavards bedrifter i kampen mod saracenerne. Muligvis skal vi være glade for, at musikken ikke er bevaret. Også John Bergsagel ser på Knud Lavard („Canute, cuius est Dacia? Knud Lavard, dux danorum: Murdered or Martyred?“, s. 73-90) og fremsætter den interessante tanke, at pave Alexander 3.s fastsættelse af den myrdede hertugs festdag til 25. juni – og ikke drabsdatoen 7. januar – tyder på, at paven ikke var villig til at

¹ John Bergsagel (udg.): *The Offices and Masses of St. Knud Lavard († 1131)* (Kiel, Univ. Lib. MS S.H. 8 A.8°), 2 bd., København / Ottawa, The Royal Library / The Institute of Mediaeval Music 2010.

² Roman Hankeln: „Kingship and Sanctity in the *Historia* in Honour of St Canutus Rex“ (s. 159-191). De øvrige artikler i denne del af antologien er: Niels Holger Petersen: „The Image of St Knud Lavard in his Liturgical Offices and its Historical Impact“ (s. 129-158); Ann-Marie Nilsson: „*Martyr preciose, miles Christi*: St Erik in Chant and Legend“ (s. 193-222); John Toy: „The Liturgical Commemoration of Thomas of Canterbury in Scandinavia: The First Thirty Years 1173-1203“ (s. 223-250); David Hiley: „*Gens laudum titulis concrepet Anglia*: The Proper Office for St Oswin, King of Deira“ (s. 251-270); John Caldwell: „Life, Legend and Liturgy: The Case of St Mildred“ (s. 271-292).

anse drabet for et martyrium for den kristne tro. Bergsagels forsøg på at skelne mellem Dania som den latinske betegnelse for Danmark og Dacia som betegnelse for et større, dansk magtområde lykkes ikke, og i sidste ende synes han heller ikke selv rigtig at tro på hypotesen.

Thomas Riis påpeger i sit bidrag om den begivenhed, som traditionelt kaldes for Kirkefesten i Ringsted, at 25. juni var den dag, kong Niels blev dræbt i Slesvig i 1134, og han foreslår, at valget af denne dato som Knud Lavards helgenfest kan have været et initiativ fra dansk side for at blokere eventuelle forsøg på at gøre en ny kongehelgen ud af Niels („The Significance of 25 June, 1170“, s. 91-102). Tanken er bestemt værd at overveje, men i mangel af samtidige vidnesbyrd om kong Niels' helgenværdighed må den forblive hypotetisk. I øvrigt synes artiklen ikke at bringe meget nyt i forhold til Riis' tidligere arbejder om emnet, og den udmærker sig navnlig ved en mangel på orientering i tidligere forskning, der virker forbløffende hos en så erfaren historiker. Et vigtigt tema i artiklen er det dansk-tyske forhold i borgerkrigsperioden 1131-1157, men tilsyneladende er Riis først i sidste øjeblik blevet opmærksom på Jørgen Qvistgaard Hansens vigtige artikel i festskriftet til Aksel E. Christensen fra 1966.³ Skønt Riis nævner betydningen af helgendyrkelsen af Knud den Hellige som et ideologisk værn for kongemagten imod oprør, savner man enhver henvisning til den mest gennemførte argumentation for en sådan tolkning, Carsten Breengaards på mange måder banebrydende disputats fra 1982.⁴ I forbindelse med det dansk-tyske forhold kan det også undre, at Riis ikke nævner nærværende anmelders artikler om den danske kirkes tidlige historie, der vistnok – uden at være udtømmende – rummer den hidtil mest indgående diskussion af denne problematik.⁵

Den mest interessante af de politisk-historiske artikler i antologien er utvivlsomt John Linds „Knes Kanutus: Knud Lavard's Political Project“ (s. 103-128). Linds evne til frugtbart at forene tæt kildelæsning

³ Jørgen Qvistgaard Hansen: „Regnum et sacerdotium: Forholdet mellem stat og kirke i Danmark 1157-1170“, i *Middelalderstudier tilegnede Aksel E. Christensen på tresårsdagen 11. september 1966*, København 1966, s. 57-76. Riis nævner ikke en anden vigtig artikel af samme forfatter, „Pavestrød og europæisk storpolitik 1159-70“, *Historisk Tidsskrift* 12. rk. bd. 3, 1968-1969, s. 369-430.

⁴ Carsten Breengaard, *Muren om Israels hus: Regnum og sacerdotium i Danmark 1050-1170*, København 1982.

⁵ Navnlig Michael H. Gelting: „Da Eskil ville være ærkebiskop af Roskilde: Roskildekrøniken, *Liber daticus Lundensis* og det danske ærkesædes ophævelse 1133-1138“, i Peter Carelli, Lars Hermanson og Hanne Sanders (udg.): *Ett annat 1100-tal: Individ, kollektiv och kulturella mönster i medeltidens Danmark*, Göteborg / Stockholm 2004, s. 181-229.

med et indgående kendskab til slavisk og baltisk historie kommer her atter til udfoldelse. Hans skarpsindige påvisning af en alliance mellem Knud Lavard og den pommerske hertug over for kong Niels' dansk-polske alliance fører ham til at betvivle, at Knud faktisk tragtede efter den danske krone – skønt det var den mistanke, som kom til at koste ham livet. Snarere, mener Lind, var Knud i færd med at konsolidere en slesvigsk-obodrittisk magtbase, som kunne sikre hans egen position, når den aldrende kong Niels' søn Magnus ventelig besteg den danske trone efter faderens død. Drabet i Haraldsted Skov medførte, at alt kom til at gå anderledes. Tesen bygger på spinkle kildeudsagn, men den forekommer plausibel. Undervejs byder Lind på en oplysende og afklarende diskussion af den slaviske titel *knes*, hvori han påviser, at en oversættelse af titlen som „konge“ absolut var mulig i 1100-tallet, uanset hvor meget Knud Lavard bedyrede det modsatte.

Antologien bærer præg af en noget lemfældig redaktion, som har ladet flere mærkelige fejl slippe igennem. Det skal vel være redaktørerne tilgivet, at de i Eric Christiansens essay, som hverken er forsynet med kilde- eller litteraturhenvisninger, ikke har fanget, at det episk-historiske digt *Draco Normannicus* ikke var forfattet af den kendte kanonist Stefan af Tournai, som Christiansen hævder, men af en noget mere obskur munk i det normanniske benediktinerkloster Le Bec ved navn Stefan af Rouen. Mere besynderligt er det, at de to medredaktører ikke har anholdt John Bergsagels påstand om, at den oprindelige del af Roskildekrøniken slutter omkring 1141; denne del af krøniken slutter med Eskils udnævnelse til ærkebiskop af Lund i 1138. Også Roman Hankelns fejlagtige placering af Odense i Roskilde stift (s. 162 note 18) burde have været rettet, og det er mildt sagt overraskende, at samme forfatter mener, at Knud den Helliges første skrinlæggelse fandt sted på foranledning af fynboerne, når det ledsagende kildecitat utvetydigt henviser til jyderne (som da også var dem, der slog kong Knud ihjel) (s. 159 med note 2).

Når anmelderen, trods alle kritiske bemærkninger, vil anbefale enhver dansk middelalderhistoriker at stifte bekendtskab med denne antologi, skyldes det én artikel, Sigbjørn Olsen Sønnesyns „Only Through Time Time Is Conquered“: *Liturgy, History and the Timeless Aspiration of the Temporal*“ (s. 23-50). Her er en dybt indfølt læsning af middelalderens helgenlevneder og ikke mindst liturgi i lyset af både middelalderlig og moderne katolsk teologi – kardinal Ratzinger, den senere pave Benedikt 16., citeres gentagne gange. Sønnesyn fremhæver menighedens deltagelse i det hellige og kommunion med Gud gennem liturgien og gennem tilstræbt efterfølgelse af Jesus og helgenerne som det overordnede og bærende i alle tekster af denne art. Dermed må alle eventuelle politiske bagtanker med disse tekster være

henvist til en underordnet rolle. Som denne anmelder læser det, udelukker det på ingen måde, at politiske motiver kan have spillet en rolle for udviklingen af helgenkulten i forbindelse med visse medlemmer af den danske kongeslægt; det er kun alt for åbenlyst, at det var tilfældet. Det væsentlige er, at Sønnesyn relativiserer og dermed modificerer rækkevidden af denne synsmåde. Artiklen er en påmindelse om, at enhver kynisk-materialistisk læsning af middelalderens religiøse tekster er groft reduktionistisk; en påmindelse om, at den radikale historikertradition, som har betydet så meget for dansk historieforskning, også på nogle væsentlige områder har blokeret for dybere forståelse og indlevelse.

Michael H. Gelting

| PAUL NAWROCKI: *Der frühe dänische Backsteinbau. Ein Beitrag zur Architekturgeschichte der Waldemarzeit* (Studien zur Backsteinarchitektur, Band 9), Lukas Verlag, Berlin 2010, 336 s., ill., EUR 56,00.

Paul Nawrockis doktorafhandling repræsenterer den første samlede oversigt over dette kapitel i Nordeuropas romanske arkitektur – et bemærkelsesværdigt byggeri, der ofte negligeres i de store oversigtsværker, formentlig til dels på grund af sproglige barrierer.

Det videnskabelige studium af den nordeuropæiske teglstensarkitektur, som fra midten af 1100-tallet dukker op i stenfattige regioner som Altmark, Brandenburg, Nordtyskland, Friesland, Østholsten og Danmark, indledtes allerede i 1800-tallet af tyske forskere som Von Quast, Adler og Stiehl og fra dansk side af Kornerup og Løffler. Studierne tjente til start som materialsamlinger for samtidens historiserende arkitektur, men blev op gennem 1900-tallet videreført med vægt på spørgsmål om datering, skolernes indbyrdes afhængighed, teknikens oprindelse og mulige italienske ophav. De danske monumenter er for flertallets vedkommende beskrevet i *Danmarks Kirker* (1933ff.; <http://danmarkskirker.natmus.dk>).

Bogen favner bredt og indledes med et overblik over kirkebyggeriets begyndelse i Danmark og – specifikt – teglstensarkitekturens historiske kontekst med særlig vægt på Valdemarstiden. Introduktionen efterfølges af en generel redegørelse for tegl som byggemateriale fra oldtiden frem til 1100-tallets gennembrud og nyopdagelse i Nordeuropa. Det næste store afsnit omhandler teglstensarkitekturens særlige formsprog, som det kommer til udtryk i behandlingen af murflader, døre, vinduer og gesimser. Herefter rettes søgelyset tilsvarende mod de foretrukne detailformer i den danske teglstensarkitekturs førstegrøde på Sjælland og dens udstråling til Jylland og Nordtyskland. Efterfølgen-